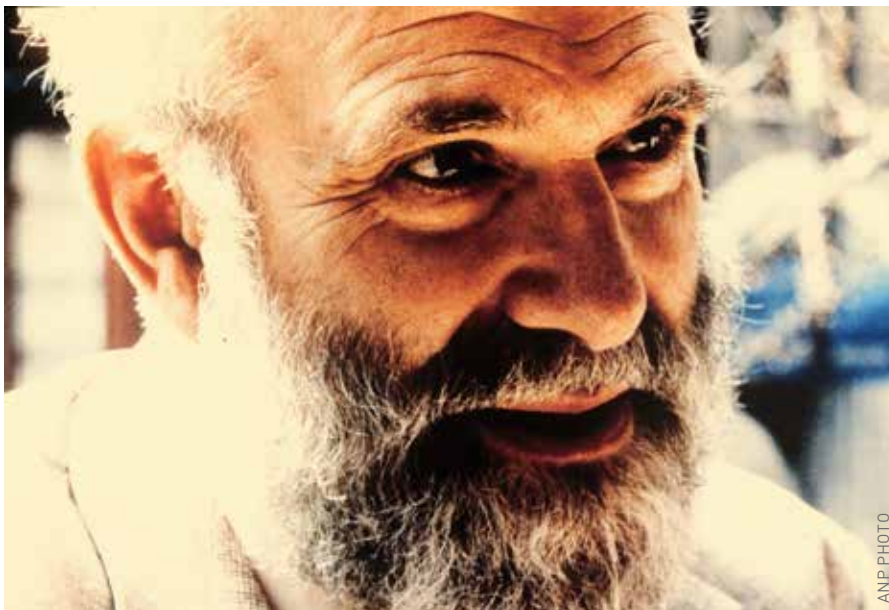

EEN EMPATHISCH WETENSCHAPPER MET EEN SCHERP OBSERVATIEVERMOGEN

Oliver Sacks (1933-2015)

Oliver Sacks was neuroloog van beroep, maar schrijven was de kern van zijn bestaan: 'Een vreugde die met niets te vergelijken is.' Hij overleed afgelopen weekend op 82-jarige leeftijd.

Oliver Sacks was zó beroemd dat hij minstens twee keer is gefictionaliseerd. Robin Williams speelt in de verfilming van Sacks' meesterlijk boek *Awakenings* (in Nederland: *Ontwaken in verbijstering*) de arts Malcolm Sayer. Deze Sayer (lees: Sacks zelf) slaagt erin patiënten met encephalitis lethargica na toediening van L-dopa tijdelijk te 'wekken' uit hun lethargische staat.

Iets minder bekend is misschien de roman *De echomaker* van Richard Powers, waarin een belangrijke rol is weggelegd

voor de neuroloog Gerald Weber: een melancholieke kloon van Sacks. Volgens Weber zijn neurologische stoornissen weliswaar verklaarbaar in termen van laesies en verbroken verbindingen tussen gebieden in een geordend neurale netwerk, maar niettemin manifesteert elke stoornis zich op een puur individuele manier. Om die reden is Weber ook zo geïnteresseerd in klinische casuïstiek. Tegelijkertijd beseft hij hoe ouderwets dat is en dat voor zijn anekdotische verhandelingen geen plaats meer is. Hij vreest dat met het tijdperk van scanners

en 'digitale diagnoses' het luisterend oor van de medicus voorgoed verloren is gegaan en voelt zich een fossiel. Dat is een behoorlijk raak portret van Sacks, die dat gevoel ook wel eens gehad heeft, maar het pad van de casuïstiek desondanks nimmer heeft verlaten. Een vriend beschreef onlangs in de *Groene Amsterdammer* hoe hij verspreid in Sacks' huis honderden notitieboekjes gewijd aan individuele patiënten aantreft. En 'stapels cassettes in plastic doosjes – interviews met patiënten, als een klagmuur van menselijk leed'. Sacks respecteert de feiten en deelt de passie van iedere wetenschapper voor precisie. Maar feiten moeten wel in verhalen zijn ingebed.

Het is ongetwijfeld om die reden dat hij in *Onderweg*, zijn prachtige, recentelijk in het Nederlands verschenen autobiografie, een brief heeft opgenomen van een van zijn helden, de Russische neuropsycholoog Alexander Luria die, reagerend op het boek *Awakenings*, schreef: 'Helaas is het vermogen tot beschrijven, dat zo algemeen was onder grote neurologen en psychiaters van de negentiende eeuw, verloren gegaan, wellicht door de fundamentele misvatting dat mechanische en elektrische apparaten de bestudering van een persoonlijkheid kunnen vervangen.'

Het luisterend oor
van de medicus is
verloren gegaan

Precies die traditie heeft Sacks voortgezet, en tot grote hoogte gebracht.

Bizarre ziektegeschiedenissen

Ik ben wel eens een neuroloog tegengekomen die enig ongeloof aan de dag legde over al die bizarre ziektegeschiedenissen die Sacks in de loop der tijd in zijn spreekkamer optekende. En waarover hij overigens niet zonder schroom schreef.

Sacks was meer dan een verhalenverteller

‘Ik heb altijd een gevoel van ongepastheid gehouden over het naar buiten brengen van verhalen over patiënten. Dat kan alleen met uiterste discretie’, zei hij ooit tegen Douwe Draaisma (zie: *De heimweefabriek*). Maar de bron van die enorme verzameling casuïstiek, te vinden in een grote reeks boeken als *De man die zijn vrouw voor een hoed hield*, *Het eiland der kleurenblinden*, *Een antroploog op mars*, *Musicoflia* en *Hallucinaties* is minder geheimzinnig dan het lijkt. Het moet simpelweg zijn grote empathische vermogen zijn geweest en misschien nog wel meer zijn observatiekunst. Lees bijvoorbeeld in *De man die zijn vrouw voor een hoed hield* hoe hij op straat in Manhattan een vrouw opmerkt met het syndroom van Gilles de la Tourette. Dwangmatig imiteert ze voorbijgangers: ‘Juister zou zijn te zeggen dat ze een karikatuur maakte van ieder die ze passeerde’, in een ‘bliksemsnelle, automatische en krampachtige weerspiegeling van elk gezicht en elke gestalte’.

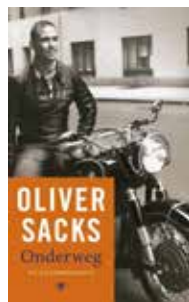
Autobiografie

Dat Sacks nog meer was dan de verhalenverteller, bewijst zijn autobiografie. Hij was ook een fervent motorrijder, reiziger, skiër, zwemmer, hardloper, bergbeklim-

mer en gewichtheffer. Hij vertelt hoe hij worstelde met een drugsverslaving en met zijn verlegenheid. Hoe hij in het Amsterdam van de jaren vijftig werd ingewijd in de homoseksuele liefde (Amsterdam bleef een favoriete bestemming). Geboren, in Londen, in een Joods artsengezin (vader, moeder en twee broers waren arts, een derde broer was schizofreen) lag een medische loopbaan voor de hand, maar chemie en biologie konden aanvankelijk op meer belangstelling rekenen.

Ondanks zijn latere pleidooi voor de neurologie als een ‘romantische wetenschap’ à la Luria, bleef hij die ‘harde’ wetenschap ook altijd een warm hart toedragen. Hij was in feite de grootste pleitbezorger die de moderne wetenschap van het brein de laatste decennia heeft gehad – bijna al zijn boeken werden bestsellers – en bleek bovendien een voortreffelijk popularisator. Wie bijvoorbeeld wil weten wat ‘neuraal darwinisme’ is, kan de duistere uitleg van de bedenker (George Edelman) maar beter ongelezen laten en beter een essay van Sacks raadplegen. Schrijven was de kern van zijn bestaan. Het gaf hem, zo besluit hij zijn autobiografie, ‘als het goed gaat, een vreugde die met niets te vergelijken is’. ‘Het brengt me naar een andere plek – wat het onderwerp ook is – waar ik volledig opgeslokt ben, me niet meer bewust van afleidende gedachten, zorgen, preoccupaties of zelfs maar het verstrijken van de tijd.’

Dat Sacks intussen ook een voorbeeldige dokter was, moeten we daarbij niet vergeten. ■

Onderweg, Oliver Sacks, De Bezige Bij, 432 blz., 29,90 euro.

BIERBROUWERS

Ons land is de een na grootste bierexporteur ter wereld. Daarvoor zouden we ons moeten schamen. Want stel dat we de een na grootste exporteur van sigaretten waren. Of nog wat extremer: een van de grootste handelaars in cocaïne. Geen eerlijke vergelijking? Beide zijn sterk verslavend maar alcohol doodt wereldwijd vele malen meer mensen dan cocaïne. Sterker, het staat na nicotine op de tweede plaats van te voorkómen doodsoorzaken en de ziektelast die alcohol veroorzaakt is net zo groot als die van tabak. Volgens de WHO sterven er jaarlijks meer dan 3 miljoen mensen aan de (indirecte) gevolgen van alcohol, en dat zijn zeker niet allemaal alcoholisten. In tegendeel, de meesten zijn geen extreme gebruiker en sterven aan de gevolgen van alcohol op het vaatstelsel (beroertes), aan de vele vormen van kanker waarvoor alcohol het risico verhoogt, of aan het geweld en de ongevallen door alcoholgebruik. En dat matig alcoholgebruik de sterfte aan hart- en vaatziekten zou verminderen, is nog steeds niet overtuigend aangetoond. Kortom, alcohol is een dodelijk en verslavend middel. Het zou aan dezelfde beperkingen onderhevig moeten zijn qua verkoop en reclame als nicotine. Immers, net als voor sigaretten geldt: alcohol is ook gevaarlijk voor de niet-gebruiker. Denk maar aan de (verkeers)ongevallen, het geweld in de huiselijke sfeer, de toegenomen criminaliteit, die alle voor een groot deel aan alcohol zijn toe te schrijven. De maatschappelijke tolerantie voor alcoholgebruik (en dronkenschap!) is onbegrijpelijk en medisch gezien onaanvaardbaar. Ooit waren we een van de grootste handelaren in tabak. Nu speelt dat geen rol meer in onze economie. Hopelijk zal het ons net zo vergaan met de productie en export van alcohol.

René Kahn